

УДК 658.6:336.67

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

DIAGNOSTIC OF RETAILERS' FINANCIAL POSITION IN UKRAINE

Черничко С.Ф.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Попадин А.В.

магістр спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Чаварга М.М.,

магістр спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті обґрунтовано, що фінансовий стан підприємств роздрібної торгівлі України протягом останніх років характеризується позитивною динамікою. З кожним роком зростають обсяги товарообороту підприємств роздрібної торгівлі, запаси товарів у роздрібній торгівлі, обсяги товарообороту на душу населення. Проте кількість магазинів щороку зменшується. Тобто на фоні високих темпів збільшення обсягів продажу відбуваються структурні зміни.

Ключові слова: роздрібна торгівля, фінансовий стан, фінансовий результат.

В статье обосновано, что финансовое состояние предприятий розничной торговли Украины на протяжении последних лет характеризуется положительной динамикой. С каждым годом растут объемы товарооборота предприятий розничной торговли, запасы товаров в розничной торговле, объемы товарооборота на душу населения. Однако количество магазинов ежегодно уменьшается. То есть на фоне высоких темпов роста объемов продаж происходят структурные изменения.

Ключевые слова: розничная торговля, финансовое состояние, финансовый результат.

The article substantiates that the financial situation of enterprises of the retail trade of Ukraine in recent years is characterized by positive dynamics. Every year, volumes of commodity turnover of retail enterprises, stocks of goods in retail trade, volumes of goods turnover per capita increase. However, the number of stores is decreasing each year. That is, there are structural changes in the background of high growth rates of sales.

Key words: retail trade, financial condition, financial result.

Постановка проблеми. Ефективність та своєчасність прийняття відповідного управлінського рішення залежить від наявної у керівництва повної та достовірної інформації щодо результатів діяльності підприємства та динаміки змін основних фінансових показників. В основу прийняття ефективного управлінського рішення повинно бути закладено результати аналізу фінансового стану підприємства. Оцінка фінансового стану підприємства показує, наскільки оптимальною або неоптимальною є фінансово-економічна діяльність підприємства за цими напрямками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції та перспективи розвитку під-

приємств роздрібної торгівлі України обґрунтовано у працях В.В. Апопія, І.О. Бланка, Я.А. Гончарука, А.А. Мазаракі, В.С. Марцина, М.П. Овчарука та інших. Питання діагностики фінансового стану підприємств роздрібної торгівлі досліджуються О.О. Терещенко, Т.О. Загорною, О.О. Гетьман та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідність аналізу показників, що характеризують фінансовий стан підприємств роздрібної торгівлі, зумовлена низкою об'єктивних чинників: високим ступенем невизначеності загальноекономічного середовища; браком власних фінансових ресурсів; обмеженістю кредитних ресурсів та відсутністю довіри

до діяльності банківських установ; розбалансованістю ринкових механізмів; низьким рівнем доходів населення тощо. З урахуванням наведеного та теперішніх умов функціонування підприємств роздрібною торгівлі розроблення параметрів адекватних характеристик категорії «фінансовий стан підприємства роздрібною торгівлі» та практичних аспектів його оцінювання є актуальним завданням економічних дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – обґрунтування та узагальнення теоретичних принципів аналізу фінансового стану підприємства роздрібною торгівлі та формування комплексу рекомендацій прикладного характеру щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою розвитку підприємства роздрібною торгівлі є забезпечення оптимального, економічно-обґрунтованого товарного обігу та максимальне задоволення платоспроможних потреб споживачів, а саме фізичних та юридичних осіб.

Останнім часом роздрібна торгівля в Україні зазнає змін під впливом кризових явищ. Фінансова та інвестиційна нестабільність у країні, що зумовлена політичними й економічними перетвореннями, приводить до зниження попиту на товари, послуги та зниження прибутку торговельних підприємств, а також має достатній вплив на збалансованість попиту й пропозиції споживчого ринку, де можна спостерігати дисбаланс, який породжується невідповідністю суспільних виробництв та нестабільним розвитком підприємств торговельно-посередницької діяльності [1].

Одним із ключових показників комерційної діяльності є роздрібний товарооборот, який безпосередньо визначає фінансовий стан підприєм-

ства, задоволення купівельного попиту, а також рівень витрат обігу, валового доходу й одержаного прибутку. Тобто в сучасних економічних умовах товарооборот має підлеглий характер щодо прибутку підприємства від торговельної діяльності.

Структура роздрібною товарообороту підприємств-юридичних осіб в Україні у 2006–2017 рр. наведена у табл. 1.

Показники табл. 1 засвідчують зростання роздрібною товарообороту ПРТ в Україні протягом 2006–2017 рр. у 4,5 рази. Обсяг роздрібною товарообігу України, згідно з даними Державного комітету статистики [2], у 2017 році становив 586 330 млн. грн., що на 30 355 млн. грн. більше обсягу попереднього року.

Індекс фізичного обсягу роздрібною товарообігу підприємств (юридичних осіб) до попереднього року у порівнянних цінах за 2017 рік становив 106%, що є позитивним. У 2016 році обсяг роздрібною товарообігу становив 555 975 млн. грн., а індекс фізичного обсягу роздрібною товарообігу підприємств (юридичних осіб) до попереднього року у порівнянних цінах за 2015 рік становив 104,5%, тобто ситуація вирівнюється.

У 2017 році структура роздрібною товарообороту практично відповідає тенденціям 2006 року – частка продовольчих товарів становить 40%, а непродовольчих – 60% від загального обсягу.

Показники табл. 2 засвідчують суттєве збільшення вартості товарних запасів в Україні протягом досліджуваного періоду – більше ніж у півтори рази, а також про зростання товарних запасів у днях торгівлі, що негативно впливає на оборотні активи підприємств торгівлі та ускладнює планування надходження товарних запасів.

Таблиця 1

Основні показники роздрібною торгівлі України [2]

Роки	Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), млн. грн	У тому числі питома вага, %		Індекс фізичного обсягу роздрібною товарообороту підприємств (юридичних осіб) до попереднього року, у порівнянних цінах, %	Наявність об'єктів роздрібною торгівлі підприємств (юридичних осіб) на кінець року, тис. од
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів		
2006	129952	38,2	61,8	126,4	73,6
2007	178233	35,3	64,7	129,5	71,9
2008	246903	34,4	65,6	117,3	69,2
2009	230955	40,0	60,0	79,1	65,3
2010	280890	39,5	60,5	110,1	64,8
2011	350059	38,9	61,1	113,2	64,2
2012	405114	40,2	59,8	112,3	62,2
2013	433081	41,1	58,9	106,1	59,8
2014	438343	41,3	58,7	90,0	49,6
2015	487558	41,1	58,9	80,2	49,6
2016	555975	41,0	59,0	104,5	49,3
2017	586330,1	39,8	60,2	106	39,3

Таблиця 2

Товарні запаси у роздрібній мережі підприємств в Україні у 2014–2017 рр. [3]

Рік	Запаси товарів у торговій мережі та на складах підприємств роздрібною торгівлі, млн. грн	Забезпеченість товарообороту товарними запасами, у днях торгівлі
2014	45870,5	39
2015	53028,9	38
2016	63649,8	42
2017	69304,4	51

Таблиця 3

Магазини підприємств-юридичних осіб в Україні у 2014–2017 рр. [4]

Показники	2014	2015	2016	2017	2017 до 2010, %
Кількість магазинів, од.	38621	38481	38439	32662	0,85
у міських поселеннях, од.	29817	30198	30604	31876	1,07
їх частка, %	77,2	78,5	79,6	81,1	1,05
у сільській місцевості, од.	8804	8283	7835	7429	0,84
Торговельна площа магазинів, тис. м ²	7753	7720	7698	7031	0,91
у міських поселеннях, тис. м ²	7021	6983	6999	6436	0,92
їх частка, %	90,6	90,5	90,9	91,54	1,01
у сільській місцевості, тис. м ²	732	737	699	595	0,81
Забезпеченість населення торговельною площею магазинів, м ² на 10 000 осіб	1806	1805	1808	1659	0,92
у міських поселеннях	2366	2360	2374	2191	0,93
у сільській місцевості	552	559	533	457	0,83

Таблиця 4

Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності, 2014–2017 рр. [5] (млн. грн.)

Роки	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2014	-128134,8	66,7	34360,9	33,3	162495,7
2015	-80564,3	76,1	56898,4	23,9	137462,7
2016	7277,0	75,8	74418,1	24,2	67141,1
2017	39296,3	75,2	89285,4	24,8	49989,1

Основним об'єктом роздрібною торговельною мережі є магазин. Динаміку розвитку магазинів роздрібною торговельною мережі підприємств-юридичних осіб в Україні у 2014–2017 рр. характеризують показники, наведені у табл. 3, під час аналізу яких визначено, що протягом досліджуваного періоду кількість магазинів в Україні зменшилась майже на 20%. Про це свідчить зниження кількості магазинів у міських поселеннях на 11,6% та значне зменшення їх кількості у сільській місцевості – на 41,3%.

Забезпеченість населення торговельною площею магазинів на 10 тис. осіб у міських поселеннях знизилась на 0,8%, а показник торговельної площі на 1 магазин зменшився за досліджуваний період на 0,9%.

Основним параметром оцінювання тенденцій розвитку підприємств торгівлі є динаміка

фінансових результатів підприємств до оподаткування (табл. 4).

Протягом аналізованого періоду динаміка фінансових результатів підприємств торгівлі в Україні характеризується позитивною динамікою: збитки на рівні 128 134,8 млн. грн у 2014 році та прибутки на рівні 39 296,3 млн. грн у 2017 році. Позитивною є динаміка кількості підприємств, які одержали прибуток. Їхня частка зросла до 75% від загального обсягу.

Позитивною є тенденція і щодо зростання у 2,6 рази і величини прибутків підприємств торгівлі у 2017 році у порівнянні з 2014 роком.

Виходячи з попередніх досліджень, однозначним можемо вважати підхід, згідно з яким барометром оптимальності складу й структури формування та розміщення капіталу є фінансовий стан.

Таблиця 5

**Показники балансу підприємств оптова та роздрібна торгівля;
ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів станом на кінець року [6], млн. грн**

Роки	Актив			Пасив				Баланс
	необоротні активи	оборотні активи	необоротні активи та групи вибуття	власний капітал	довгострокові зобов'язання і забезпечення	поточні зобов'язання і забезпечення	зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття та чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	
2014	202201	968580	327,1	-24006	199212	995878	24,1	1171108
2015	210930	1186490	539,2	-67325	253026	1212225	33,1	1397959
2016	243226	1546403	687,8	-27174	274373	1543044	73,7	1790317
2017	276869	1715815	672,7	26231,7	295141	1671854	130,7	1993357

Таблиця 6

**Власний капітал: оптова та роздрібна торгівля;
ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів станом на кінець року [6], млн. грн**

Показник	2014	2015	2016	2017
Власний капітал (ВК)	-24006	-67325	-27174	26231,7
Власний оборотний капітал (ВОК)	-26995,3	-25229,6	3973,1	44503,5

Фінансова стійкість – одна з найважливіших характеристик фінансового стану торговельного підприємства, яка відображає стан найбільш важливих характеристик фінансово-господарської діяльності підприємства торгівлі. Фінансова стійкість підприємства передбачає: ресурси, укладені в підприємницьку діяльність, повинні окупитися за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток – забезпечувати самофінансування й незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів.

Оскільки основною умовою забезпечення прийнятного рівня фінансової стійкості підприємств сфери торгівлі має бути наявність позитивної величини (додатний розмір) власного капіталу та власного оборотного капіталу, то проаналізуємо тенденції їх змін. Зауважимо, що власний оборотний капітал (ВОК) характеризує ту частину власного капіталу та прирівняних до нього коштів, яка використовується для фінансування оборотних активів. І хоча серед учених триває полеміка щодо місця цього показника, у торгівлі його роль є важливою з огляду на особливості сфери, пов'язані з обсягами, станом та динамікою оборотних активів.

Від'ємні значення показників власного та оборотного капіталу у 2014–2015 рр. вже є ознакою кризового фінансового стану підприємств торговельної сфери [7, с. 150].

Подальша оцінка фінансової стійкості на основі визначення джерел покриття запасів

у зв'язку з від'ємним показником ВОК утрачає зміст. Ситуація змінюється у 2017 р. коли і ВК і ВОК набувають позитивних значень.

Виходячи з отриманих даних та інтерпретації їх суті й динаміки змін, можемо констатувати: фінансова стійкість галузі є недостатньою (табл. 7). Так, значення розрахованих основних показників фінансової стійкості сфери торгівлі значно нижчі від економічно доцільного рівня. При цьому до 2017 р. спостерігають незначну тенденцію до покращення показників.

Особливо тривожним є від'ємне значення показників ВК і ВОК (вони є базою для розрахунку всіх коефіцієнтів фінансової стійкості), що свідчить про відсутність власних фінансових ресурсів для фінансування оборотних активів галузі. Загалом, про зниження фінансової стійкості до 2017 р. свідчать усі показники: посилилася залежність галузі від кредиторів, знизилася фінансова стабільність.

Незадовільна фінансова стійкість галузі та виявлені тенденції до погіршення виявляють труднощі у фінансово-економічній діяльності більшості суб'єктів господарювання торговельної сфери, про втрату їхньої економічної незалежності, перебування на межі банкрутства.

Отримані результати доводять незадовільну фінансову стійкість галузі, деформацію її фінансово-економічної системи, погіршення фінансової безпеки, недостатнє фінансове забезпечення.

Таблиця 7

Показники фінансової стійкості підприємств сфери торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, 2017 р.

Показник	Формула для розрахунку	Економічно доцільне значення	2017
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	ВК/СК	0,4–0,6	0,01
Коефіцієнт фінансової залежності	(ДЗ+ПЗ)/ВК	менше 1	76,99
Коефіцієнт фінансової стійкості	(ВК+ДЗ)/СК	0,7–0,9	0,16
Коефіцієнт фінансової стабільності	ВОК/(ДЗ+ПЗ)	близько 1	0,02
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	ВОК/СК	більше 0,1	0,02
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним капіталом	ВОК/ОБА	більше 0,1	0,03

ВК – власний капітал; СК – сукупний капітал (підсумок балансу); ДЗ – довгострокові зобов'язання; КЗ – короткострокові зобов'язання; ОБА – оборотні активи.

Таблиця 8

Основні показники роздрібної торгівлі Закарпатської області [8; 9]

Рік	Роздрібний товарооборот підприємств роздрібно торгівлі, млн. грн	Питома вага у роздрібному товарообороті, %		Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту підприємств роздрібно торгівлі (у порівнянних цінах) до попереднього року, %	Наявність об'єктів роздрібно торгівлі підприємств на кінець року, од	У тому числі	
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів			магазини	об'єкти торгівлі напівстаціонарні
2014	9743,9	30,3	69,7	96,5	1242	957	285
2015	12239,4	32,8	67,2	90,1	1286	986	300
2016	13365,5	36,4	63,6	101,2	1245	930	315
2017	12196,8	28,3	71,7	109,0	927	781	146

Роздрібна торгівля у Закарпатській області здійснюється через роздрібну торговельну мережу та підприємства ресторанного господарства, особливості розвитку яких значною мірою впливають на формування роздрібного товарообігу.

Станом на 31.12.2017 р. у Закарпатській області функціонувало 927 підприємств роздрібно торгівлі – юридичних осіб, що на 26% менше, ніж у 2016 р. (табл. 8).

Тобто якщо обсяги роздрібно торгівлі зростають, то її матеріально-технічна база зменшується. Характерною тенденцією є те, що скорочення стаціонарної мережі здійснюється швидшими темпами, ніж дрібно роздрібно торгівлі.

На наш погляд, однією із причин такої ситуації є умови конкурентного середовища. Так, по-перше, стаціонарне торговельне підприємство є менш мобільним щодо удосконалення своєї діяльності як умови посилення конкурентоспроможності. По-друге, магазини більшою мірою функціонують у міських поселеннях, де, як було зазначено вище, конкурентне середовище є більш інтенсивне, а відповідно, є більше можливостей програти у конкурентній боротьбі.

Висновки. Останніми роками торгівля стала однією з провідних галузей економіки, що динамічно розвивається під впливом низки чинників, зокрема купівельної спроможності населення, стану товарозабезпечення, розвитку матеріально-технічної бази. З кожним роком зростають обсяги товарообороту підприємств роздрібно торгівлі, запаси товарів у роздрібно торгівлі, обсяги товарообороту на душу населення. Проте кількість магазинів щороку зменшується. Тобто на фоні високих темпів збільшення обсягів продажу відбуваються структурні зміни.

Структура роздрібно торговельної мережі значно покращується, зменшується частка неорганізованих спеціалізованих непродовольчих магазинів, мереж невеликих зручних магазинів, розташованих у межах пішохідної доступності й торгуючих широким асортиментом товарів, розвивається мережа дискаунтерів та гіпермаркетів, з'являються представники іноземних роздрібно торговельних мереж. Крім того, у великих підприємств сучасних торговельних форматів нижче витрати й більше можливостей впливати на виробників і постачальників товарів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пугачевська К.Й. Тенденції розвитку внутрішньої торгівлі в Україні / К. Й. Пугачевська // Економіка і суспільство. 2017. Вип. 12. С. 143–148.
2. Основні показники роздрібною торгівлі. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Обсяг продажу і запаси товарів у торговій мережі підприємств роздрібною торгівлі. Статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Торгова мережа підприємств роздрібною торгівлі. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності. Статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності. Статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Гайдар С.М. Агрегатний підхід до оцінки фінансової стійкості торговельних підприємств [Електронний ресурс] / С.М. Гайдар // Економічний аналіз : зб. наук. пр. каф. екон. аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту. Тернопіль : Екон. думка. Вип. 3 (19). 372 с. 2008. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/263>.
8. Основні показники роздрібною торгівлі. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Управління статистики в Закарпатській області. –URL: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/rinok/2018/torgivlja_1990-2016.pdf.
9. Основні показники роздрібною торгівлі у 2017 році. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Управління статистики в Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/rinok/2018/torgivlja-2017.pdf>.